

Plan van aanpak Onderzoek Mantelzorgondersteuning

Achtergrond

Begin 2021 heeft MantelzorgNL een onderzoek gepubliceerd naar de maatschappelijke waarde van mantelzorg. In dit onderzoek, uitgevoerd door Ecorys, is een schatting gemaakt van het aantal uren dat mantelzorgers in Nederland besteden aan het verzorgen van een geliefde, familielid, buur of kennis. Op basis van de verschillende situaties van mantelzorgers en de inzet naar typen activiteiten is vervolgens geraamd wat de maatschappelijke waarde van hun inzet is. Tot slot is voor twee typen mantelzorgondersteuning verkend welke maatschappelijke effecten optreden en hoe groot deze zijn.

Eind 2021 heeft het kamerlid Werner (CDA) het kabinet in een motie gevraagd een pilot te starten bij 5 of 10 gemeenten gericht op het meten van de effecten van praktische ondersteuning voor mantelzorgers op zorggebruik in andere wetten. In vervolg op deze motie heeft de minister het volgende aan de kamer geschreven (brief van de minister van VWS aan de Tweede Kamer d.d. 10 december 2021; kenmerk 3287892-1020578-DMO):

Ik ben voornemens om komend jaar samen met Mantelzorg NL te werken aan een vervolgonderzoek*. Doel is om beter inzicht te krijgen in de interventies die gemeenten zouden kunnen doen om mantelzorgers te ondersteunen en zo te voorkomen dat zij overbelast raken of dat zwaardere vormen van zorg nodig zijn voor hun naasten. In een aantal gemeenten zullen mantelzorgers gevolgd worden die op verschillende wijzen ondersteund worden. Ook gaan wij meten wat de effecten van die interventies zijn. Zo verwachten we een beter beeld te krijgen van de opbrengsten van verschillende typen interventies.

*: op het onderzoek van begin 2021

Onderzoeksvragen

Tegen deze achtergrond is in samenspraak met MantelzorgNL een plan van aanpak opgesteld, als uitwerking van de toezegging door de minister aan de Tweede Kamer. Het plan van aanpak is gebaseerd op navolgende onderzoeksvragen. De antwoorden hierop leiden tot het gewenste inzicht in de effectiviteit van mantelzorgondersteuning, in termen van het terugdringen of voorkomen van overbelasting van mantelzorgers en in termen van vertaling naar zorggebruik uit hoofde van andere wetten. Het onderzoek wordt, afhankelijk van het onderdeel, uitgevoerd in vijf tot 10 gemeenten, afhankelijk van de onderzoeksvraag.

1. Wat is het huidige aanbod van mantelzorgondersteuning?

Sub-vragen bij deze onderzoeksvraag zijn:

- Op welke wijze geven gemeenten invulling aan de ondersteuning van mantelzorgers?
- Hoe groot is het beschikbare budget voor mantelzorgondersteuning en welke vormen van ondersteuning worden daarvoor aangeboden?
- Hoe verhoudt het aanbod van ondersteuning door gemeenten zich tot het aanbod van andere organisaties, zoals zorginstellingen, verzekeraars en vrijwilligersorganisaties?

2. In welke mate voorziet het aanbod in de behoefte van mantelzorgers?

Sub-vragen bij deze onderzoeksvraag zijn:

- In hoeverre voorziet dit aanbod in de huidige behoefte van (overbelaste) mantelzorgers? Zijn er in de huidige situatie witte vlekken in dit aanbod?
- Wat is er bekend over mogelijke veranderingen in de toekomstige behoefte van mantelzorgers aan ondersteuning en in welke mate komt het huidige aanbod hieraan tegemoet?

3. Wat kan er gezegd worden over de effectiviteit van diverse typen van mantelzorgondersteuning?

Sub-vragen bij deze onderzoeksvraag zijn:

- Wat zijn de verschillende effecten van verschillende vormen van mantelzorgondersteuning?
- In welke mate betekent dit dat overbelasting van mantelzorgers wordt voorkomen?
- Wat betekent de ondersteuning voor diegenen die zorg ontvangt?

4. Wat betekenen deze effecten van mantelzorgondersteuning voor anderen?

Sub-vragen bij deze onderzoeksvraag zijn:

- Wat is de invloed op het beroep dat mantelzorger en hulpontvanger doen op eerstelijnszorg, curatieve zorg, langdurige zorg (care) of andere vormen van maatschappelijke ondersteuning? Welke partijen profiteren van deze effecten? Welke implicaties heeft dit voor de andere wetsdomeinen (Zvw, Wlz)?
- Welke andere effecten, naast het effect op zorggebruik, hebben de diverse typen van ondersteuning, bijvoorbeeld op het inkomen, kwaliteit van leven, vraag naar de inzet van vrijwilligers?
- In hoeverre zijn er uitspraken te doen over de doelmatigheid van verschillende typen van mantelzorgondersteuning?

In het beantwoorden van de onderzoeksvragen maken we onderscheid naar de verschillende typen mantelzorgondersteuning. Waar nodig wordt tevens onderscheid gemaakt naar de verschillende typen mantelzorgers. Denk daarbij bijvoorbeeld aan een onderscheid tussen jonge en oudere mantelzorgers; inwonende versus uitwonende mantelzorgers; mantelzorgers met of zonder betaalde arbeid; mantelzorgers die intensief zorg verlenen versus mantelzorgers die een beperkt aantal uren zorg verlenen.

Plan van aanpak

Het onderzoek zal uiteenvallen in twee deelonderzoeken:

- Deelonderzoek 1 betreft het onderzoek naar huidige en toekomstige aanbod van en vraag naar mantelzorgondersteuning (onderzoeksvragen 1 en 2);
- Deelonderzoek 2 betreft het onderzoek naar de effectiviteit van mantelzorgondersteuning en de vertaling van de effecten, zowel naar andere zorgdomeinen /wetten als naar andere domeinen (onderzoeksvraag 3 en 4).

In beide deelonderzoeken worden meerdere onderzoekstappen onderscheiden.

Deelonderzoek 1: Inventarisatie van aanbod van en vraag naar mantelzorgondersteuning, identificeren van mogelijke witte vlekken

In de ondersteuning aan mantelzorgers worden veelal 8 vraaggebieden/basisfuncties onderscheiden: Informatie en advies; Persoonlijke begeleiding; Emotionele steun; Educatie; Praktische hulp; Vervangende zorg; Financiële ondersteuning; Materiele hulp. Deze indeling zal worden gehanteerd in het onderzoek.

Stap 1: Selectie van gemeenten

Het aanbod van mantelzorgondersteuning kan per gemeente verschillen. Het onderzoek zal daarom meerdere gemeenten omvatten. In deze eerste stap zal een selectie van 10 gemeenten worden gemaakt voor het onderzoek naar het aanbod van mantelzorgondersteuning. In vijf van deze 10 gemeenten zal nader worden ingezoomd op de ervaringen van mantelzorgers, door middel van vragenlijsten.

In de selectie van deze twee groepen gemeenten worden verschillende karakteristieken meegenomen, zoals het aantal inwoners (kleine, middelgrote, grote gemeente) en de mate van urbanisatie (stedelijk versus landelijk gebied). Tevens wordt voor beide groepen gemeenten een spreiding over het land nagestreefd. De selectie van (10 en 5) gemeenten zal in overleg met MantelzorgNL, VWS en VNG worden

vastgesteld. De uiteindelijke selectie zal mede samenhangen met de mogelijkheid en bereidheid van gemeenten om mee te werken aan het onderzoek.

Resultaat: Selectie van gemeenten voor het onderzoek, afspraken met deze gemeenten

Stap 2: Beschrijving van het aanbod van mantelzorgondersteuning

Doel van deze stap is te komen tot een beschrijving van het huidige aanbod van mantelzorgondersteuning in elk van de 10 gemeente door verschillende partijen in brede sociale basis. De beschrijving vindt plaats aan de hand van de 8 vraaggebieden. Daarbij zal gebruik worden gemaakt van de al bij MantelzorgNL aanwezige kennis.

Aanpak

Voor elk van de geselecteerde gemeenten wordt geïnventariseerd welke type ondersteuning beschikbaar is voor mantelzorgers, zowel vanuit de gemeente als vanuit andere organisaties. Op basis van informatie van de gemeenten zullen we per geselecteerde gemeente een overzicht opstellen van organisaties die ondersteuning bieden. Dit omvat afdelingen binnen de gemeente (de betrokken Wmo afdeling bijvoorbeeld of het wijkteam), maar ook organisaties waar de gemeente een subsidierelatie mee heeft (welzijn of maatschappelijk werk) en organisaties waar de gemeente mee samenwerkt (zorginstellingen, verzekeraars, etc.).

Voor het aanbod dat wordt gefinancierd door de gemeente wordt tevens inzichtelijk gemaakt hoeveel budget beschikbaar wordt gesteld voor ondersteuning en, indien relevant, hoe dit over de verschillende typen ondersteuning is verdeeld. Op uw verzoek wordt deze budgetanalyse breed opgezet en omvat deze inventarisatie tevens de financiering door de 10 gemeenten van alle typen vrijwilligersorganisaties. Deze inventarisatie vindt in eerste instantie plaats op basis van door de gemeenten aan te leveren documenten en openbare informatie (begroting, beleidsstukken, website en dergelijke). Waar nodig wordt deze documentanalyse aangevuld met één of meerdere interviews met ambtenaren of vertegenwoordigers van andere aanbieders van mantelzorgondersteuning.

Resultaat: Beschrijving van het aanbod van mantelzorgondersteuning in 10 gemeenten en de voor ondersteuning beschikbare budgetten.

Stap 3: Eerste tussenrapportage

De bevindingen over het aanbod per gemeente worden vastgelegd in een eerste tussenrapportage. De rapportage zal informatie bevatten over het aanbod van mantelzorgondersteuning door de gemeente, organisaties waarmee de gemeente een subsidierelatie heeft en organisaties waarmee de gemeente samenwerkt. Tevens bevat het een beschrijving van het budget dat de gemeente beschikbaar heeft voor mantelzorgondersteuning en het budget voor vrijwilligersorganisaties.

Stap 4: Inventariseren van de behoefte aan en het gebruik van mantelzorgondersteuning

Doel van deze stap is om te identificeren welke typen ondersteuning door welke typen mantelzorgers (in welke situaties) worden gebruikt en welke minder goed worden gevonden/gebruikt. Ter illustratie: onderzoek van Mezzo laat zien dat veel mantelzorgers informatie en advies weten te vinden, maar een klein deel van hen respijtzorg gebruikt. Dat is op zich geen probleem indien niet iedereen respijtzorg nodig heeft, maar kan wel een probleem zijn indien mantelzorgers die wel respijtzorg behoeven deze niet weten te vinden of er geen toegang toe hebben.

De inventarisatie moet duidelijk maken in welke mate de aangeboden ondersteuning daadwerkelijk wordt gebruikt en wat de redenen zijn van niet gebruiken. Maar ook of het beschikbare instrumentarium voldoet,

mede in het licht van het veranderende speelveld rond mantelzorg en de (dynamische) samenhang met de formele zorg (en wellicht andere informele zorg).

Aanpak

Verwacht wordt dat deze informatie deels uit dezelfde bronnen zal worden verkregen als die van het aanbod, reden waarom deze stap gedeeltelijk gelijkloopt met stap 2 en er van dezelfde typen bronnen gebruik zal worden gemaakt: documentatie, websites, interviews.

Daarnaast zal in vijf van de 10 geselecteerde gemeenten een enquête worden gehouden onder 500 tot 1000 mantelzorgers per gemeente. De exacte omvang van de groep zal afhankelijk zijn van de omvang van de gemeente en de beschikbaarheid van kanalen in die gemeente via welke de mantelzorgers kunnen worden bereikt (ondersteuningsorganisaties, nieuwsbrieven, fysieke locaties etc.). Daarbij zal gebruik worden gemaakt van digitale en schriftelijke communicatie, zodat mantelzorgers op meerdere manieren kunnen deelnemen. Op basis van onze ervaringen met een eerder uitgevoerde vergelijkbare enquête verwachten we een respons van circa 25%.

Doel van de enquête is te onderzoeken wat het gebruik door mantelzorgers is van de geboden ondersteuning, hoe men de kwaliteit beoordeelt, in hoeverre deze ondersteuning tegemoetkomt aan de behoefte en wat de ondersteuning betekent voor de mantelzorgers. Ook zullen er vragen worden opgenomen over de verwachtingen over de toekomst in termen van de behoefte aan nieuwe vormen van ondersteuning.

Resultaat: Overzicht van gebruik mantelzorgondersteuning en inzicht in gebruikerservaringen in vijf gemeenten

Stap 5: Analyse aansluiting vraag en aanbod

Doel van deze stap is om te inventariseren in welke behoeften van mantelzorgers het bestaande aanbod van mantelzorgondersteuning voorziet en voor welke behoeften er nog geen of nog niet voldoende aanbod is. Daarbij wordt niet alleen naar de huidige situatie gekeken, maar ook naar de te verwachten ontwikkelingen, zowel in termen van behoefte van mantelzorgers, als in termen van ontwikkelingen in de ondersteuning.

Op basis van de mate van dekking van het aanbod (worden er instrumenten voor elk vraaggebied aangeboden, zijn deze voldoende dekkend voor de behoefte?) en het gebruik (Hoe is het gebruik naar type mantelzorger, per vraaggebied? Weten mantelzorgers die behoefte hebben aan ondersteuning deze te vinden?) kan worden geïnterviewd waar momenteel witte vlekken zijn: een (latente) behoefte waarin momenteel niet voldoende wordt voorzien.

Aanpak

Deze identificatie van witte vlekken wordt allereerst gebaseerd op de uitkomsten van de inventarisatie van het aanbod (stap 2), de beschrijving van het gebruik, en van de enquête (stap 4). Deze inventarisatie geeft echter voornamelijk de bestaande situatie weer. Aanvullend hierop zal op basis van een toekomstverkenning worden geïnterviewd wat de trends zijn, zowel in de vraag naar mantelzorg als in het aanbod van mantelzorgondersteuning. De toekomstverkenning voeren we uit op basis van literatuuronderzoek en 5 tot 10 interviews met experts. Het gaat hierbij niet om de te verwachten ontwikkeling in aantallen zorgbehoevenden, maar om de kwalitatieve trends: in welke mate zal de behoefte aan mantelzorgers kwalitatief gezien veranderen?

Als uitgangspunt wordt hierbij de indeling in activiteiten gebruikt zoals die is gehanteerd in het onderzoek van begin 2021. Daarbij is het dan de vraag of verwacht mag worden dat hier nieuw typen activiteiten

bijkomen of afvallen c.q. dat er een verschuiving zal plaatsvinden tussen activiteiten (bijvoorbeeld meer vraag naar huishoudelijke hulp). Hierbij zal expliciet aandacht worden besteed aan de vraag hoe (technologische) innovatie de vraag naar mantelzorg kan beïnvloeden. Bijvoorbeeld: robotica toepassingen kunnen mogelijk zorgbehoevenden ondersteunen in hun dagelijkse bezigheden waarvoor anders professionals, vrijwilligers of mantelzorgers ingeschakeld zouden worden. Door dergelijke innovaties kan de vraag naar bepaalde mantelzorgactiviteiten verminderen. Ook de gewenste beweging van aanbod-gestuurd naar vraag-gestuurd mantelzorgondersteuning nemen we mee. Hoe zou deze vorm kunnen krijgen? Wat is hiervan al gerealiseerd?

Resultaat: Inzicht in de mate van aansluiting van het aanbod van mantelzorgondersteuning op de vraag van mantelzorgers in vijf gemeenten; generieke verkenning van toekomstige kwalitatieve ontwikkelingen in vraag en aanbod van mantelzorgondersteuning.

Stap 6: Tweede tussenrapportage

De resultaten van de analyse van vraag en aanbod en de toekomstverkenning zullen worden vastgelegd in een tweede tussenrapportage.

Deelonderzoek 2: Inventarisatie en nader onderzoek naar effectiviteit van mantelzorgondersteuning

Doel van dit deelonderzoek is om beter zicht te krijgen op de effectiviteit van een selectie van interventies gericht op ondersteuning van mantelzorgers (in verschillende situaties). De effectiviteit wordt vervolgens vertaald naar de invloed op de vraag naar ondersteuning naar andere typen (professionele) zorg en naar andere maatschappelijke effecten. Als onderdeel van deze analyse wordt in kaart gebracht in welke mate het beroep op zorg uit hoofde van Zvw, Wlz en (overige) Wmo verandert door de inzet van mantelzorgondersteuning.

Tijdens de uitvoering van het eerdergenoemde onderzoek naar de maatschappelijke waarde van mantelzorg en de maatschappelijke effecten van mantelzorgondersteuning kwam naar voren dat er relatief weinig bekend is over de effectiviteit van mantelzorgondersteuning. Wat betekent de ondersteuning voor de belasting van mantelzorgers, de kans op ziekte, de kwaliteit van leven, de volhoudbaarheid op lange termijn? En van welke omgevingsfactoren is dat afhankelijk? Het beschikbare onderzoek naar de effectiviteit is met name kwalitatief. Aanvullend onderzoek is nodig om dergelijke vragen te kunnen beantwoorden.

Stap 1: Inventarisatie van de beschikbare literatuur, opzetten en inrichten database

De eerste stap in dit deelonderzoek is het bijeenbrengen van de beschikbare bestaande kwalitatieve studies over de effecten van mantelzorgondersteuning. Deze worden samengebracht in een database die openbaar toegankelijk zal worden gemaakt, bijvoorbeeld via de website van MantelzorgNL. De database zal worden geordend naar type mantelzorgondersteuning en geeft per type interventie een overzicht van het beschikbare effectenonderzoek.

Resultaat: Openbare database van rapporten over effectiviteit van mantelzorgondersteuning

Stap 2: Onderzoek naar de effecten van gebruik van mantelzorg

Doel van deze stap is om nieuw onderzoek te doen naar de ervaringen van mantelzorgers met mantelzorgondersteuning, in vijf geselecteerde gemeenten.

Aanpak

Om de ervaringen te verzamelen wordt gebruik gemaakt van een vragenlijst. Deze vragenlijst wordt gecombineerd met de vragenlijst voor deelonderzoek 1, om zo de onderzoekslast voor mantelzorgers zo

laag mogelijk te houden. Dit deel van de vragenlijst zal specifiek ingaan op de ervaringen met het gebruik van de mantelzorgondersteuning, eventuele belemmeringen daarvoor, en de effecten daarvan voor de situatie van de mantelzorger en voor diegene aan wie zorg wordt verleend.

Resultaat: Inzicht in ervaringen van gebruikers van mantelzorgondersteuning in vijf gemeenten.

Stap 3: Vervolgmeting effecten mantelzorgondersteuning

Doel van deze stap is om te inventariseren welke effecten de mantelzorgondersteuning hebben voor mantelzorgers en hoe deze effecten zich ontwikkelen over de tijd. Hiertoe wordt enkele maanden na de eerste vragenlijst een vervolgmeting uitgezet onder die mantelzorgers die in de eerste meting hebben aangegeven niet of nog maar kort gebruik te maken van mantelzorgondersteuning. Doel van deze vervolgmeting is te inventariseren of de mantelzorgers (meer) gebruik hebben gemaakt van de ondersteuning en welke effecten ze hebben ondervonden. Bij de te onderzoeken effecten gaat het in het bijzonder om de ervaren psychische belasting, de gezondheidssituatie, de tijdsinzet en de ervaren kwaliteit van leven.

Resultaat: Inzicht in ervaringen van nieuwe gebruikers van mantelzorgondersteuning, met focus op effecten voor de persoonlijke situatie, in vijf gemeenten

Stap 4: Diepte-interviews met geselecteerde mantelzorgers

Doel van deze stap is om de bevindingen uit de enquêtes te verdiepen. Hiertoe zullen er diepte-interviews worden gehouden met 25 mantelzorgers. Mantelzorgers die de vragenlijst invullen kunnen op de vragenlijst aangeven of ze bereid zijn om mee te werken aan zo'n diepte-interview.

De selectie van mantelzorgers zal, naast op hun bereidheid, worden gebaseerd op de beantwoording van de vragenlijst. In de selectie zullen we focussen op mantelzorgers die intensief mantelzorg verlenen. Daarbij is echter onderscheid te maken naar mantelzorgers die al langere tijd intensief zorg verlenen en zij die dit nog maar kortere tijd (maar wel intensief) doen. Daarnaast is de duur van het gebruik van mantelzorgondersteuning een belangrijke indicator. In de diepte-interviews zal met name worden ingegaan op de ervaren psychische belasting, de gezondheidssituatie en de ervaren kwaliteit van leven. Daarnaast zal worden verkend in welke mate de ervaren ondersteuning invloed heeft op de tijdsinzet voor de mantelzorg en de mix aan activiteiten die mantelzorgers uitvoeren.

Resultaat: Inzicht in ervaringen van gebruikers van mantelzorgondersteuning, met focus op effecten voor de persoonlijke situatie, in vijf gemeenten

Stap 5: Focusgroep discussies

Doel van de focusgroep discussies met gemeenten en uitvoerders is om enerzijds de resultaten terug te koppelen, anderzijds om de gevonden effecten aan te vullen. Het gaat er dan met name om te inventariseren welke effecten beleidsmakers en uitvoerders ervaren of verwachten van verschillende vormen van mantelzorgondersteuning. Tevens worden in deze sessies deze effecten vertaald naar de behoefte aan andere vormen van zorg of ondersteuning, voor mantelzorgers en/of de zorgontvangers. De focusgroepen krijgen daarmee het karakter van een zogenaamde Effectenarena. Er zullen twee focusgroep bijeenkomsten worden gepland, een met de gemeentelijke beleidsmakers van de vijf gemeenten en een met uitvoerders in de vijf gemeenten.

Resultaat: Gedragen inzicht effecten van mantelzorgondersteuning.

Stap 6: Kwantificering van effecten van mantelzorgondersteuning

Doel van deze stap is om de effecten van interventies gericht op mantelzorgondersteuning voor de mantelzorger en de zorgontvanger te vertalen naar effecten voor andere partijen. Bijvoorbeeld: wat betekent een vermindering van de belasting van de mantelzorger voor zijn of haar vraag naar medische zorg, ziekteverzuim, of andere activiteiten? In deze doorvertaling wordt specifiek ingegaan op de impact op de zorgvraag van de mantelzorger en van diegenen die hij of zij verzorgt, onder de verschillende zorgwetten (Zvw, Wlz, overig Wmo). In deze vertaling zal gebruik worden gemaakt van de literatuur over de interventies (zoals samengebracht in deelonderzoek 2) en de gegevens uit de enquête onder mantelzorgers (eveneens uit deelonderzoek 2).

Resultaat: Doorvertaling, per type interventie, van effecten voor de mantelzorger en zorgontvanger naar effecten voor andere partijen, waaronder effecten op het gebruik van andere zorgwetten.

Stap 7: Opstellen overzicht van effecten

De uitkomsten van voorgaande stappen worden per interventie samengebracht in een concept factsheet. Dit factsheet beschrijft de interventie en de gevonden primaire effecten, alsmede de doorvertaling van de die effecten naar andere partijen. Navolgende tabel geeft een eerste indicatie van de mogelijke indeling in effecten. Dit overzicht zal in de loop van het onderzoek nader worden uitgewerkt.

	Omvang effect
EFFECTEN MANTELZORGER	
<i>Minder tijd gemoeid met zorgverlening</i>	
<i>Minder uitgaven aan zorgverlening</i>	
<i>Minder (over)belasting door zorgverlening</i>	
<i>Hoger welbevinden/kwaliteit van leven mantelzorger</i>	
EFFECTEN ZORGONTVANGER	
<i>Hoger welbevinden/kwaliteit van leven zorgontvanger</i>	
<i>Grotere mate van zelfredzaamheid</i>	
EFFECTEN ANDERE PARTIJEN	
<i>Minder beroep op zorg uit hoofde van Zvw (mantelzorger; zorgontvanger)</i>	
<i>Minder beroep op professionele zorg uit hoofde van Wlz (zorgontvanger)</i>	
<i>Besparing vrijwilligersinzet</i>	
<i>Besparing loonkosten werkgever mantelzorger (voorkomen ziekteverlof)</i>	
...	

Resultaat: Factsheets voor interventies met overzicht van de verschillende meetbare en kwalitatieve effecten voor de mantelzorger, zorgontvanger en andere maatschappelijke partijen.

Stap 8: Eindrapportage

In deze laatste stap worden de bevindingen van de verschillende deelonderzoeken samengebracht in een samenhangende rapportage. De rapportage zal de gevolgde werkwijze toelichten en de resultaten op de verschillende deelvragen rapporteren.

Stap 9: Slotbijeenkomst

Graag sluiten we het onderzoek af met een slotbijeenkomst met alle betrokkenen, waaronder de gemeenten. De beeenkomst zal bestaan uit een plenaire presentatie van de resultaten en een inhoudelijke discussie over toekomstgerichte mantelzorgondersteuning en wie daarin welke rol heeft (Rijk, gemeenten, zorgverzekeraars, etc.).

Begeleiding van de werkzaamheden

Voor het onderzoek zullen we een begeleidingsgroep samenstellen waarin de verschillende betrokken partijen zijn vertegenwoordigd (MantelzorgNL, VWS). Aanvullend zullen onafhankelijke experts worden gevraagd plaats te nemen in de begeleidingsgroep. Hierbij kan worden gedacht aan onderzoekers bij het SCP, hogescholen en/of universiteiten en kennisinstellingen.

De rol van de begeleidingscommissie is om het onderzoeksteam van advies te voorzien over de aanpak en uitvoering van het onderzoek, alsmede de (tussentijdse) resultaten kritisch tegen het licht te houden. De begeleidingscommissie zal gedurende het project minimaal vijfmaal bijeenkomen: bij de start van het onderzoek en voor de bespreking van de vier conceptrapportages.

De dagelijkse aansturing van het onderzoek zal plaatsvinden door vertegenwoordigers van de direct betrokken partijen MantelzorgNL en VWS.

Planning van de werkzaamheden

De totale doorlooptijd van het onderzoek is geraamd op 11 maanden. Navolgende tabellen geven de planning van de werkzaamheden in de tijd weer en een overzicht van de oplevermomenten van de tussenrapportages.

Onderdeel	Maanden										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Aanbod & vraag											
2. Effectiviteit & doorvertaling effecten											

Mijlpalen	Timing
Opdrachtverlening	T0
Tussenrapportage 1 (concept): Aanbod Mantelzorgondersteuning in 10 gemeenten	Eind maand 2
Tussenrapportage 2 (concept): Vraag naar ondersteuning, analyse witte vlekken	Eind maand 5
Eindrapport	Eind maand 11